

CEALKKAVÁSTTA – ČIELGA JA ANOLAŠ DOABA SÁMI CEALKKAOAHPA ČILGEMIS?

1. Álgu

Tearbma *cealkkavástta* lea guhká juo adnon sáme giela cealkkaráhkadusaid čilgemiin. Tearpma dáidá leat Knut Bergsland buktán davvisáme giela cealkkaoahpa čilgemii dároggiela *setningstilsvar*-hámis (Bergsland 1961: 25–27, 102). Israel Ruong fas geavahii ruotagillii tearbman *satsförkortning*, muhto oaivil dáiddii lean jura seamma (Ruong 1970: 79–81). Knut Bergsland lei eahpitkeahhtá hábmen tearpma suomagiela *lauseenvastike* mielde, mii suomagielas lea adnon goit 1915 rájis (Wiik 1981: 21). Bergslanda čilgehusa mielde cealkkavástta lea “konstruksjon med en akkusativform som subjekt og et partisipp eller en infinitiv som predikat” (Bergsland 1961: 102). Dat lei oalle gáržžes doaba su áddejumi mielde. Dan lea Klaus Peter Nickel mañnil viiddidan sakka giellaoahppagirjjistis *Samisk grammatikk* (Nickel 1990). Son čállá ahte cealkkavástta lea “setningsledd som svarer til en leddsetning, vanligvis objekts-, adverbial- eller relativsetning, uten selv å være en “riktig” setning fordi “verbalet” er en infinitt verbform” (Nickel 1990: 439). Su girjjis lea oalle guhkes listu mii čájeha mii cealkkavástta lea su ráddjema ja áddejumi mielde (Nickel 1990: 439–447). Dasto lea Pekka Sammallahti girjjistis *Láidehus sáme giela cealkkaoahpa dutkamii* lasihan eanet cealkkavástagiid. Son čilge cealkkavástaga ná: “gihpu man oaivesátnin lea vearba infinihtahápmi ja mas lea iežas subjeakta, gohčodit cealkkavásttan” (Sammallahti 2005: 20).

Ii oktage leat čilgen “cealkkavástta”-doahpaga dađi dárkileapput. Čilgehusdárbu dovdo goitge. Cealkkavásttadoaba orru oainnat ain oalle seadas. Ja ii dáidde leat čielggas dat ge gažaldat, man ánolaš dát doaba leažžá. Dás áiggun ovdanbuktit muhtun jurdagiid dán doahpaga sisdoalus ja anolašvuodas. Vástádusaid in sáhte lohpidit nu moanaid vuos. Muhto ii go han leačča ge oalle álgu go nagodivččii vuos juobe muhtun gažaldaga ge jearrat?

2. Vejolaš cealkkavástagat

Sámegiela cealkkaoahpaid čilgemiin lean boibmon vejolaš cealkkavásttašlájaid. Váldooassi dain lea Klaus Peter Nickela árvalusat namuhuvvon giellaoahp-pagirjjiis (Nickel 1990: 439–447). Dasto leat vel Sammallahti ovdamearkkat (Sammallahti 2005) ja dieđus Bergslanda ja Ruonga ovdamearkkat (ulbmilin ii leat geardut juohke áidna ovdamearkka, muhto duššefal šlájaid). Dákkáražžan sáhttá geahčastahttit álgolustu:

- A. 1. *Dat logai báhpa fargga boahit*
 2. *Máhtte muitalii ádjá boahit*
 3. *Mánát doivo stálu boahit*
 4. *Máhte logai sin vuolgit dál juo*
 5. *Lásse rábmui iežas vuoitit dan gilvvu*
 6. *Goappá guovllus gáttát biekká boahit?*
 7. *Oaivvildat go iežat máhttit buot?*
 8. *Mun dihten risttalaš olbmo sus šaddat*
 9. *Mii eat diehtán mielkki divrut*
 10. *Olbmot ballet guovžža goddit olu sávzzaid*
 11. *Máhtte logai Máreha goarrut sutnje beaskka*
 12. *Nieida ii gierdan bártniid boahit lahka ge*
 13. *Mii vurddiimet dálkki buorránit*
 14. *Máhtte logai Máreha leat bohtán*
 15. *Don dáhtut mu álgit bargat odne juo*
- Á. 1. *De son gullá beatnaga ciellame*
 2. *Máhtte oinnii Niillasa buktime lávkkas*
 3. *Soai oinniiga golbma olbmo iežaska guvlui boahtime*
 4. *Son dovddai máná lihkadeame čoavjjiis*
 5. *Dat logai iežas máhttime buot*
 6. *Mun dieđán Máreha čállime dál*
 7. *Gánda fuobmái duiskalaččaid boahtimin*
 8. *Doaivvut go iežat máhttime buot?*
 9. *Mun balan Ándde boahtime dál juo*
 10. *Eadni balai mánás leamen golgodávdda*
 11. *Gullen áhči dan muitaleamen*
 12. *Dat gávnnai áhkás oadđimin*
- B. 1. *Olbmot muitaledje juo du vuolgán*
 2. *Máret dajai ikte nohkan gáfiid*
 3. *Ovttá bártni lohket ikte lápmašuvvan*
 4. *Máhtte logai Máreha buktán jáffuid*
 5. *Mun oainnán golbma bohcco dáikko mannan*

-
6. *Mun gullen min bohccuid mastan sin ellui*
 7. *Son osku iežas bestojuvvon*
 8. *Mun diedán ruđaid leamaš áhkus*
 9. *Máret ballá ollu bohccuid jápmán doppe*
 10. *Máhtte logai misiid njuvvojuvvon*
 11. *Mun gis doivon Bireha leamaš Romssas*
- C. 1. *Máhtte logai Máreha leat čeahpi*
 2. *Máhtte logai daid leat buriid*
 3. *Máret muitalii Máhte leat čeahpi*
 4. *Máhtte logai Ásllaga leat sosiálahoavdda*
- Č. 1. *Ásllat muitaluvvui leat sosiálahoavda*
 2. *Dat begget leat buorit*
 3. *Máret bekkii boahtit*
 4. *Máret muitaluvvui boahtit*
 5. *Máret bekkii leat čeahpi*
- D. 1. *Máhtte muitaluvvui oaidnán guovžža*
- Đ. 1. *Máhtte oidnui vázzime*
- E. 1. *Mun dihten heastta sus leamaš*
- F. 1. *Manin don gielddát mu dan muitaleames?*
 2. *Mii bat su vuolgimis doallá?*
 3. *Dat hehttii nieiddas náitaleames*
 4. *Olmái gájui mu heavvaneames*
- G. 1. *Mus ii leat viessu mas orrut*
 2. *Eai go dis leat ruđat maiguin máksit vealggi?*
 3. *Sis ii lean biebmu maid borrat*
 4. *Mus ii leat soarvi mainna cahkkehit dola*
 5. *Dat ii diehtán gosa vuolgit*
- H. 1. *Doavttirin lohkan son beasai oaidnit eallima*
 2. *Ruoktot boahtán mus šattai hui borranmiella*
- I. 1. *Oidnet go duon beaskkain gárvodan olbmo?*
 2. *In mun dovdda duon suomagiela hálli olbmo*
 3. *Uvna duohken orru sáhpánat eai addán ráfi*
- J. 1. *Boradettiin galget mánát čohkkát jaska*
 2. *Dien mun in fuobmán jurddašit reivve čálidettiin*

3. *Eadni ferte atnit čalbmalásiid duddjodettiin*
  4. *Munnje lea bahá ribahit nahkáriid čohkkádettiin girkus*
  5. *Mun báhčen rievssaha čuoiggadettiinan*
  6. *Boradettiinis son lei jávohaga*
  7. *Mánáide lea bahá ribahit nahkáriid čohkkádettiinneaset girkus*
  8. *Gietkama siste lea mánná ihkku ja beaivet, jodidettiin ja orudettiin*
  9. *Mun báhčen rievssaha girddidettiin*
  10. *Govvedettiin mus doarggistišgohte giedat*
  11. *Násttit oidnogohtet juo sevnnojodettiin*
  12. *Son muitalii munnje dan buot olbmuid guladettiin*
  13. *Albmi leai ruoksat beaivvi luoitádettiin*
  14. *Biigá leai bassaladdame báhpa boadidettiin*
  15. *Máhtte lihkai Máreha boadedettiin*
- K.
1. *Máhtte vulggii njurggu čáppa nuohta*
  2. *Dat bođii čuoigga*
  3. *Dat hálai nu huikki*
  4. *Juoigga bođii ja garrut (garrudemiin) manai*
  5. *Mánná viegai ovtta čieru ruoktot*
- L.
1. *Bargakeahtta it oáččo bálkkát*
  2. *Sii vále buolli hilaid čorbmii almmá boaldikeahtta giedaid*
  3. *Muhtun olbmot lávejit garrudit almmá vašutkeahtta*
  4. *Mun čohkkájin doppe almmá gulakeahtta maid dat logai*
  5. *Son dagai dan mu diedikeahtta*
  6. *Heargit ožžo jeahkáliid, vai ellet ija almmá meahccái doalvvukeahtta*
- M.
1. *Min ii heave dás čuččodit*
  2. *Máhte lea buoremus vuolgit*
  3. *Du ii ábut geahččalit ge*
3. Cealkkavástaga dovdomearokat

Go Knut Bergsland leai ohcan ja gávndan doahpaga suomagielas sámegiela cealkkaoahpa čilgema váras, de son leai čuvvon Jens Andreas Friisa jurddašuvuogi gii maid anii suomagiela cealkkaoahppačilgehusaid ovdagovvan go čálii iežas oahppagirjji *Lappisk Grammatik* (Friis 1856). Ja suomagiela čilgehusain gávndno ge veahkki sutnje gii háliida smiehttat eanet sámegiela cealkkavástagiid birra. Suoma cealkkaoahpa čilgejeddjiin leat ollugat smiehttan doahpaga sisdoalu (ee. Hakulinen 1968; Siro 1964; Ikola 1974). Viidámus ja varrasemus čilgehus dáidá leat Kalevi Wiika artihkal *Mikä lauseenvastike on?* (Wiik 1981). Dan artihkala ja Ikola girjjáža vuodul leat bohciidan olu iežan jurdagiin dán áššis.

Álkimus lea gáibidit ahte cealkkavástagii galgá vástidit oalgecealkka nu mo Bergsland árvalii iežas čilgehugas, ja man guvlui Nickela ráddjen maid manná. Dan gáibádusa sáhtttá namalassii presiseret nu ahte cealkkavástaga galgá sáhttit parafraseret oalgecealkagiin. Bergslanda ovdamearkkaide vástidedje buohkaide oalgecealkagat:

Oidnen su bohtán ~ Oidnen ahte son lei bohtán
Dat logai báhpa juo bohtán ~ Dat logai ahte báhpa lea juo bohtán
Gullen áhči dan muitaleamen ~ Gullen ahte áhči dan muitalii
Dat logai báhpa fargga bohtit ~ Dat logai ahte báhpa bohtá fargga
Doaivut go iežat bohtit ~ Doaivut go ahte don boadát

Dán gáibádusa devdet prinsihpalaččat visot A-ovdamearkkat, masa visot Á-ovdamearkkat, visot B-ovdamearkkat, C–E-ovdamearkkat ja muhtun muddui maid earát, earret K-ovdamearkkat. Muhto buohkaid ii leat vejolaš parafraseret oalgecealkagiin dahje lea eahpečielggas makkár oalgecealkka heivešii:

Áhči gohčui reanngaid nohkkat ~ *Áhči gohčui ahte reanngat nohkket
Nissonat eai suovvan dievdduid speallat ~ ?Nissonat eai suovvan ahte dievddut spellet
Mun ribahin beatnagiid rohkkáhit sávzzaid ~ *Mun ribahin ahte beatnagat
rohkkáhit sávzzaid, Mun ribahin beatnagiid nu ahte rohkkáhedje sávzzaid
Dat gávnnai áhkás oadđimin ~ ?Dat gávnnai ahte su áhkká lei oadđimin

Maŋemus ovdamearka ii dáidde leat jura seammalágán go *Dat oinnii áhkás oadđimin* man sáhtttá parafraseret oalgecealkagiin. *Dat gávnnai áhkás oadđimin* vástida sisdoalu dáfus cealkagii mas lea relatiivacealkka cealkkavástaga vuoddun: *Dat gávnnai áhkás, guhte lei oadđimin*.

K-ovdamearkkaid hárrái lea dat vástisvuolta ahte daid ii oba sáhte ge lunddolaččat parafraseret oalgecealkagiin:

Dat bođii čuoigga ~ ??Dat bođii ja dat čuoiggai

Dákkár ráddjema vuodul sáhtášedje gal dát maid leat cealkkavástagat:

Nuorran son lei hui viššal ~ Go son lei nuorra, de son lei hui viššal
Arvin ii sáhte láddjet ~ Go lea arvi, de ii sáhte láddjet

Ja dán dovdomearkka vuodul lea vejolaš dáid ge fátmastit cealkkavásttadoahpagiin:

Áhči dahkan sabehat leat jođánat ~ Sabehat maid áhči lea dahkan leat jođánat
Gissen eatni goarrun gápmagiid ~ Gissen gápmagiid maid eadni lea gorron

Muhto aktio ii dáidde leat duodai infinihitta vearahápmi go dat han sodjá kassiid ektui seamma ládje go substantiiva. Dáid ráhkkanusaid status lea veahá eahpečielggas.

Ja lea han modálavearbasealkagiid maid vejolaš parafraseret oalgecealkagiiguin:

Mun veaján vuolgit ihttin ~ Veadjá (leat nu), ahte mun vuolggán ihttin
Máhtte ferte leat ikte juo bohtán ~ Ferte leat nu ahte Máhtte lea ikte juo bohtán

Liikká ii oro gal lunddolaš árvalit ahte dán livččii cealkkavástta. Dábálaš jurdaga mielde han das livččii mánggalahtot verbála, namalassii veahkkevearba ja váldovearba.

Oalgecealkkagáibádusa sáhtta láivudit. Gáibádussan sáhtta ásaht ahte cealkkavástagii galgá vástidit “čiekŋalasa” oalgecealkka TG-grammatihka jurddašavuogi mielde. Dákkár vuodu lea Osmo Ikola geavahan suomagiela cealkkavástagiid ráddjemis (Ikola 1974). Muhtomin dakkár oalgecealkka govd-diida oidnosii nu go parafraserenvejolašvuodát čájehit. Muhto olu “čiekŋalasa” oalgecealkagat eai goassege oidno duohta máilmmis. Dákkár ráddjemiin čatnasa dán dihtii “cealkkavástta”-doaba garrasit dasa mo teoriija čilge cealkagiid “čiekŋalasa dási” (deep structure) hámiid. Dan ráji lea váttis mearridit go “čiekŋalasa” sáhtta navdit oalle mánggalágán čovdosiid. Nu sáhtta omd. navdit ahte

Beivvi bártni mátki jiehtanasaid eatnamii

livččii “čiekŋalasa” omd. dán sullasaš cealkka

Beivvi bárdni mátkkoštii jiehtanasaid eatnamii

Jura dat orru gal oalle guhkás doalvu jurdda, muhto ii goitge áibbas ođas nu go Wiik referere Eeva Lindéna árvalusa (Wiik 1981: 27; Lindén 1962). Eanet jáhkehahtti lea ahte go juo dát cealkagat orruba juogaládje “seamma” cealkka

Mun oidnen mánáid vuojadeame ~ Mun oidnen ahte/go mánát vuojadedje

de galggašii navdit ahte man nu áddejumis gávdno dán ge ráhkkanusii vás-tideaddji oalgecealkka, vaikko dat ii goassege ide albmosii:

Mun guđđen mánáid vuojadit ~ *Mun guđđen (ahte/vai?) mánát vuojadit

Ii oktage leat dieđus goassege sáhttán duođaštit dahje čájehit ahte dakkár čuoččuhusat leat riehta dahje boastut. Ja muhtumat eai oba dohkket ge dien lágán jurddašeami (Sammallahti 2005). Dákkár árvaladdamat šaddet oalle teorehtalaččat ja ollugat dáidet oaivvildit ahte das šaddá mañemus dušše osku ii ge dieđalaš metoda mii mearrida. Dán dovdomearkka lea dálá dilis váttis geavahit nu ahte das boadašii čielga vástáđus gažaldahkii mii cealkkavástta duođai lea. Dan dihtii ii oro leamen Osmo Ikola vuogis olu ávki sámegeiela cealkkavástta-doahpaga ráddjemii.

Nannosit vuodđu dáidá leat ráhkkanusa hápmi, namalassii gáibáđus ahte cealkkavástagis galget leat dihto oasis (Wiik 1981: 28–29). Cealkkavástagis galggaše nappo leat oasis mat vástidit cealkaga guovddášlahtuide, goit subjektii ja verbálai. Pekka Sammallahti han maid ráddje dán láhkái, namalassii nu ahte cealkkavástta lea infinihtta vearbáhápmi mas lea iežas subjeakta (gč. badjelis). Dat máksá ahte cealkkavástagis fertešedje leat unnimustá guokte lahtu. Dat lea dieđus lunddolaš, go ii dáidde dárbu ge doahpagii dain dahpáhusain go eai leat máŋga lahtu maid gaskavuodáid galggašii čilget. Dát gáibáđus čuolddášii eret buot ovttalahtot ráhkkanusaid, namalassii visot K- ráhkkanusaid ja oasi J- ja L- ráhkkanusaid. J- ja L-ovdamearkkain bázášedje dat main leat guokte láhtu, namalassii dát:

J. *Son muitalii munnje dan buot olbmuid guladettiin*
Albmi leai ruoksat beaivvi luoitádettiin
Biigá leai bassaladdame báhpa boadidettiin

L. *Son dagai dan mu dieđikeahtá*

Eai dakkár ge ovdamearkkat go *Nuorran son leai hui viššal* dohkkeše. Dasa las-sin ii leat *nuorran* infinihttavearba. Go gáibádussan lea maid ahte cealkkavástagis galgá let verbálai vastideaddji oasis, de dalle G-ovdamearkkat fertešedje hilgojuv-vot. Subjektii vastideaddji lahtu gáibáđus, ja namalassii nu ahte dat ii galgga leat seamma go rápmacealkaga subjeakta, čuoldá fas eret H- ja I-ovdamearkkaid ja Č–D-ovdamearkkaid. Ráddjema hárrái ášši ii leat liikká subjeakta gáibáđus nu álki. Ráđji orru šaddame veahá soaitáhagas go *sevnñjodettiin* vástida dakkár ceal-kagii go *Sevnñjoda* mas ii oba sáhte ge leat subjeakta. Dakkár ráhkkanusat go

Arvigodii
Čoskkiidii
Bieggá
Lea guouldu

han leat buohkat ollislaš cealkagat.

Infinihttavearbagáibáduš čuoldá eret dakkár ráhkkanusaid go

Olbmot navde dan bártni suolan
Nieida čohkkái askkis gieđaid (absoluhtta nominatiiva)

Jos cealkkavástta lea cealkkalahtu, de dat lea dalle iehčanas gihppu. Dan berre sáhttit ráddjet formála dovdomearkkaiguin. Pronominaliseren doaibmá dán ulbmilii muhtun muddui, muhto ii álo:

Dat logai báhpa juo boahtán ~ Dat logai dan
Gullen áhči dan muitaleamen ~ Gullen dan
Dat logai báhpa fargga boahit ~ Dat logai dan
Doaivut go iežat boahit ~ Doaivvut go dan
Áhčči gohčui reanngaid nohkkat ~ *Áhčči gohčui dan
Nissonat eai suovvan dievdduid speallat ~ ?Nissonat eai suovvan dan
Mun ribahin beatnagiid rohkkáhit sávzzaid ~ *Mun ribahin dan
Dat gávnnai áhkás oadđimin ~ ?Dat gávnnai dan

Muhto dáikko leat olu eahpečielggasvuodat. Pronomen sáhtttá refereret oalgecealkagii ii ge ráhkkanussii.

Possessiiva čujuhus akkusatiivahápmásaš cealkkalahttui čájeha ahte goit A-, Á- ja B-hápmásaš ráhkkanusain leat muhtun muddui cealkkaiešvuodat ja nu livčče áddemis iehčanas gihppun:

Áhčči gohčui reanngaid mearkut iežaset misiid
Sii guđde máná bargat iežas bargguid

Muhto cealkkavástagat orrot maid oalle čielgasit doaibmamin olles cealkaga lahttun go possessiiva gehčosat sáhttet maid čujuhit cealkaga subjektii:

Áhčči gohčui reanngaid mearkut iežas misiid
Sii guđde máná bargat iežaset bargguid

Dát čájeha seammás ahte *reanngaid mearkut iežas misiid* ja *máná bargat iežaset bargguid* leat rápmacealkaga siste go oamastusgehčosiid refereansa ii sáhte rasttidit cealkkarájiid. Liikká sáhtttá diedus olles *reanngaid mearkut iežas misiid* leat iehčanas lahttun.

Ággan sahtttá maid distribušuvdna adnot. Muhto dat lea diedus dan duohken man nana duodašteaddjin dan dohkkeha. Pekka Sammallahti mielas dat ii leat anihahti: “Dakkár gielaide main lea ng. friddja sátneortnet dego sámegielas, saji kriteara láve heivet oalle funet” (Sammallahti 2005: 23). Ja duohta lea,

sámegielas lea oalle friddja sátneortnet. Goitge gávdnojit gihput main lea oalle fásta sátneortnet, nu go omd. nominálagihpuin nu go *min guokte mielkás gusa*. Ii oktage dáin distribušuvnnain leat dohkálaš: **min mielkás guokte gusa, *mielkás guokte min gusa, *mielkás min guokte gusa, *mielkás guokte min gusa, *guokte mielkás min gusa*. Gihppu bissu maid čoahkis go sirdojuvvo: *Min guokte mielkás gusa go dii oinniidet meahcis?* Jan dan ii sáhte biđget: **Min dii oinniidet guokte min meahcis gusa mielkás*. Jos dal mahká cealkkavástta galggašii leat nie čavddis gihppu, de das galggašii fásta sátneortnet ja dat galggašii bissut čoahkis. Dán gáibádusa eai deavdde goit A-, Á- ja B-ráhkadusat ja várra eai F-ráhkadusat ge:

Biigá logai báhpa boahtime
Biigá logai boahtime báhpa
Báhpa biigá logai boahtime
Boahtime biigá logai báhpa (ii ge manname)

Baicca ii sáhte sirdit *báhpa boahtime* ovttas:

*Báhpa boahtime go biigá logai
*Báhpa boahtime dat biigá logai

Visot dát sáhtášedje leat duodaštussan das, ahte dákkár ráhkkanusat eai leat iehčanas gihput. Muhto eaktun ferte adnojuvvot ahte buot gihput leat ovtalágánat distribušuvnna dáfus. Nu dieđus ii dárbbas leat. Gihput sáhttet leat mánggalágánat. Dát duodašta loahpa loahpas juogo dan, ahte ráhkkanus ii leat gihppu dahje ahte dán lágán gihpuin ii leat fásta sátneortnet. Manjit dáidá leat jáhkehahti go juo cealkaga váldolahtuin ii leat fásta ortnet. Guovttelahtot ovdamearokat *beaivvi luoitádettiin* (J-ovdamearka) ja *mu dieđikeahtá* (L-ovdamearka) deavddášedje gal distribušuvdnagáibádusa.

Dasto lea gažaldat cealkkavástaga gaskavuodain rápmacealkagiin muđui. Cealkkavástaga oasis eai oaččo leat rápmacealkaga lahttun, nu go Ikola lea árvalan (Ikola 1974: 20). Cealkkavástta galgá leat **ollesnaga** rápmacealkaga lahttun. Ii oktage oassi cealkkavástagis galgga leat rápmacealkaga lahttun okto. Latiinngielas oainnat ledje jura dakkár ráhkkanusat mat gohčoduvojedje cealkkavásttan (Magga 1986: 233–234). Nickela gáibádus lea seammalágán. Suomagiela čilgemis dát dovdomearka duddjo dakkár erohusaid go ahte *Tyttö käsiki pojan lähteä* livččii cealkkavástta, muhto *Tyttö käsiki poikaa lähtemään* ii livčče, dainna go mañibus *poikaa* lea rápmacealkaga objeaktan.

Jura dán gáibádusa eai deavdde vuosttas evttohuvvon cealkkavastagat, nu go omd. *Dat logai báhpa fargga boahtit*. Goit muhtun matriisavearbbaguin lea vejolaš transformeret cealkaga nu ahte *báhppa* šaddá subjeaktan:

Olbmot muitaledje báhpá boah tán → Báhppa muitaluvvui boah tán
Olbmot muitaledje báhpá boah tit → Báhppa muitaluvvui boah tit
Olbmot muitaledje báhpá boah time → Báhppa muitaluvvui boah time

Dás lea namalassii cealkkavástaga “subjeakta” transformerejuvvon rápmacealkaga subjeaktan dainna go dat leai seamma rápmacealkaga objeaktan. Seamma láhkái maiddái

Olmmái gájui mu heavvaneames → Mun gáddjojuvvojin heavvaneames

Dát čájeha oalle vissásit ahte *báhppa* ja *mun* leat mañit cealkagis matriisacealkaga subjeaktan dainna go dat ledje matriisacealkaga objeaktan álgocealkagis. Dát lea oalle nanu ágga dan vuostá ahte dát ráhkkanusat livčče cealkkavástagat. Muhto dán vuosteákka meaddel beassá jos ii oba oainne ge makkárge transformašuvdnaoktavuođaid dien guovtti cealkaga gaskka. Ja ollugiin dáidá jura dakkár vuodđooaidnu.

Seamma jurdaga vuodul sáhtttá iskat rápmacealkaga verbála ja akkusatiivahámat lahtu gaskavuoda. Dat addá veahá guovttelágán bohtosiid:

Isit fillii reanggaid njuovvat vierrobhccuid → *Isit fillii vierrobhccuid njuvvojuvvot

Dát čájeha ahte rápmacealkaga verbála ja ráhkkanusa “subjeavtta” gaskkas leat seammalágán ráddjehusat go dat, mat lávejit leat verbála ja objeavtta gaskka. Ráddjehusaid vuorddášii olles ráhkkanusa ja rápmaverbála gaskka. Liikká gávdnojit dákkár cealkagat go:

de goččoi son bænnâgâ hârcâstuvvut (QLES I: 134)

Dát ovdamearka čájeha ahte dás lea *bænnâgâ hârcâstuvvut* iehčanas gihppun nu ahte ii leat makkárge gaskavuoha *goččoi* ja *bænnâgâ* gaskka. Ii han beatnaga sáhtte gohččut harccastuvvot. Vuosttaš jurdda lea ahte dasa vástidivččii várra dákkár cealkka:

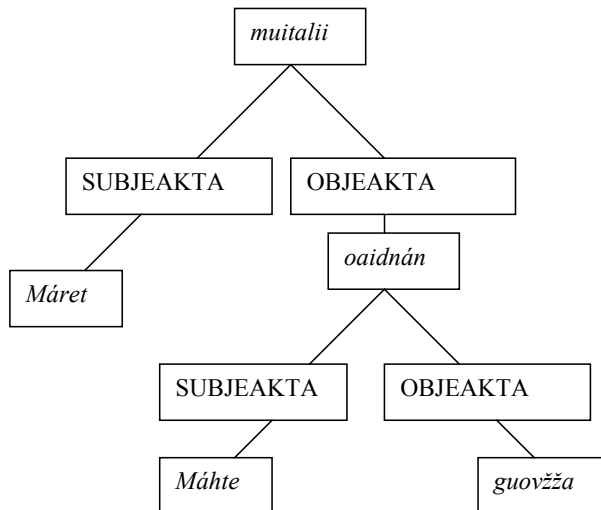
De gohčui son bálvaleddjiid harccastit beatnaga

Dán cealkaga lunddolaš dulkon lea ahte lea njuolgo gaskavuoha *gohčui* ja *bálvaleddjiid* gaskka, muhto áibbas vassis dat ii leat. Dát ovdamearka lea nu okto ahte dat ii duodaš olus maidege. Mun lean ovdal árvalan ahte dasa vástidivččii dákkár aktiivacealkka go:

Son gohčui harccastit beatnaga

mas lea jurddašuvvon *harccastit*-vearba dahkkin “olbmot” (generalaš agens, Magga 1986: 209). Dan dihtii ii leat obanassii ge patiensa dán cealkagis. Báhcá gal almmohii ge dat jurdda, ahte vedjet dákkár cealkkavástagat leamaš ovdal eambo sierra rápmacealkagis. Sáhtá leat dáro- ja ruotagiella váikkuhan nu ahte lea šaddan lagat oktavuoha rápmacealkaga verbála ja akkusatiivalahtu gaskka.

Cealkkavástaga osiid siskkáldas gaskavuodát vástidit semántalaččat daidda gaskavuodaide, mat leat vástideaddji cealkaga lahtuid gaskka. Jos ii vikka ohcat dađi eanet syntávssalaš relašuvnnaid, nu go funktionála cealkkaoahpa jurdda lea, de ii dárbbáš iskat eanet. Dákkár cealkagis go *Máret muitalii Máhte oaidnán guovžža* lea mahká dákkár hápmi (Sammallahti 2005: 93):

Gihppooaivin lea cealkagis álo vearba. Nu lea maddái dalle cealkkavástagis. Dat dahká verbála gihppooaivin álo ja dalle dieđus lea cealkkavástta gihppu. Galggaš go liikká visot dán hámát ráhkkanusaid struktuvrra čilget nie, ii leat vuos áibbas čielggas.

4. Cealkkavástaga anolašvuohta

Boadusin dán muddui orru leamen ahte A–C-, E-, F- ja M-ráhkkanusat deavddášedje bajábealde namuhuvvon gáibádusaid. Lassin boahtá vel ageantaráhkkanus *áhči dahkan sabehat* mas *áhči dahkan* livččii cealkkavástta attribuhtasajis. Dasto livčče val J- ja L-ovdamearkkain guovttelahtot ráhkkanusat maid cealkkavástagat. Dasto livčče vel dakkár ráhkkanusat go *Dat ii leat geafes olbmo nagodeames*.

Cealkkavásttadoahpaga anolašvuohta lea dieđus jura dat ahte dan osiid ja osiid gaskavuodaid sáhtá buohtastahttit cealkkalahtuid gaskavuodaiguin. Lea gal liikká oalle váttis geavahit seamma tearpmaid, goit dakkáriid go “subjeakta” ja “verbála” go dain ii leat seamma hápmi go dábálaš cealkagiid subjeavttain ja verbálain. Dárbbasivččii sierra terminologijja cealkkavástaga lahtuid várás. Dát gáržuda anolašvuoda jos leaš nu ahte ferte hutkat eanet tearpmaid. Go doaba dasa lassin lea eahpečielggas, de dan ávki ii leat gal áibbas eahpitkeahkes.

Auli Hakulinen, Maria Vilkuna, Riitta Korhonen, Vesa Koivisto, Tarja Riitta Heinonen ja Irja Alho leat ovttas čállán viidámus giellaoahpa mii dán rádjái dáidá leat almmustuvvan suomagielas. Dan čilgemis sii eai oba geavat ge cealkkavásttadoahpaga ja sivvan almmuhit ahte “jaottelu lausetta korvaaviin ja muihin rakenteisiin tuottaa kuvaukselle enemmän ongelmia kuin hyötyä” (Hakulinen et al. 2004: 837). Sii celket ahte pedagogalaš doaban gal cealkkavástta bealušta sajis. Dat lea oalle garra árvoštallan. Muhto jearaldat lea maiddái sámegiela cealkkačilgehusa hárrái leaš go dien doahpaxis eará ávki go pedagogalaš.

Go dát doaba ii oro vel nu bures ráddjejuvvon, de ferte lahkonnaddat dasa ain geahččaladdamiin, namalassii nu ahte ferte árvaladdat makkár dovdomearkat livčče heivvolaččat nu ahte doaba šaddá ávkkálaš. Heivvolašvuoda lea dieđus maid váttis diehtit. Muhto ná lea ge dutkama dilli dávjá. Doahpagiid ráddjen ja anolašvuohta ilbmá dan sajádagas mii dain lea olles teorijjas. Ja dan ii sáhte ovdalgihtii diehtit. Dan ferte áigi čájehit.

Girjjálašvuohta

- Bergsland, Knut 1961: *Samisk grammatikk med øvelsestykker*. Oslo: Kirke- og undervisningsdepartementet.
- Friis, J. A. 1856: *Lappisk Grammatik*. Christiania.
- Hakulinen et al. 2004 = Hakulinen, Auli & Vilkuna, Maria & Korhonen, Riitta & Koivisto, Vesa & Heinonen, Tarja Riitta & Alho, Irja 2004: *Iso suomen kielioppi*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- Ikola, Osmo 1974: *Lauseenvastikeoppia*. Tietolipas 76. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- Lindén, Eeva 1962: Kolmannen persoonan possessiivisuffiksin tehtävistä suomen kirjakiellessä. – *Virittäjä* 66: 216–227.
- Magga, Ole Henrik 1986: *Studier i samisk infinitivsyntaks*. Guovdageaidnu: Sámi Instituhtta.
- Nickel, Klaus Peter 1990: *Samisk grammatikk*. Oslo: Universitetsforlaget.
- QLES I = Qvigstad, Just 1927: *Lappiske eventyr og sagn. I. Lappiske eventyr og sagn fra Varanger*. Oslo: Institutt for sammenlignende kulturforskning.
- Ruong, Israel 1970: *Min sámegiella*. Uppsala: Svenska utbildningsförlaget.
- Sammallahti, Pekka 2005: *Láidehus sámegiela cealkkaoahpa dutkamii*. Kárášjohka: Davvi Girji.
- Wiik, Kalevi 1981: Mikä lauseenvastike on? – *Virittäjä* 85: 21–39.